

Beszélgetés az SZDSZ-ről

Radnóti Sándor (művészetfilozófus). Beszélgetés a liberális ellenzék rendszerváltás előtti mozgalmáról és az SZDSZ megalakulásáról.

1989. október 9.

<https://mediateka.ek.szte.hu/items/show/27008>

Hangfájl: 062_077_1_2.mp3

Átirat

[00:00:01](#)

Erdélyi Ágnes: Szeretettel üdvözlöm és köszöntöm valamennyiünk nevében Radnóti Sándort, a Móra Kollégiumban, Móra Kollégium nevében is és a többiek nevében is, mert a Szabad Demokraták Szövetsége kezdeményezte ezt a beszélgetést, tehát nagyon sok szeretettel elvállaltuk, és örülünk, hogy itt van Radnóti Sándor. Most egy fiatal filozófus vállalta, hogy levezeti a beszélgetést, aki idáig még nem ért ide, úgyhogy magunk között vagyunk, úgyhogy...

[00:00:29](#)

A könyvének is az a címe, Radnóti Sándor könyvének, hogy *Mi az, hogy beszélgetés?*, most gyakorlatban kellene produkálni, hogy sikerül egymás gondolatait megismerni, azt hiszem, hogy kölcsönösen érdekes lehetne. Most én annyiban kezdeném, azt írtam ki, vagy azt írtuk ki a plakátra, hogy *Beszélgetés Radnóti Sándor művészetkritikussal*. Nem tudom, hogy mit szól ehhez a titulushoz, mert válogathattunk volna.

[00:00:52](#)

Írhattuk volna azt is, hogy író, írhattuk volna azt is, hogy filozófus, vagy irodalomkritikus, összefoglalóan nem tudom, eltaláltuk-e, hogy lehetett volna-e jobban ezt árnyalni. Most a beszélgetést talán onnan kezdhethnénk, engem kifejezetten érdekelne, hogy az életútjáról beszélne egy kicsit, a könyvének az ilyen kis előszavában írja, a *Mi az, hogy beszélgetés?* című kötetének előszavában, hogy nem volt alkalma, hogy egy közönséget, egy tágabb közönséget – mert nyilván nem is annyira szűk közönség eddig is volt Radnóti Sándornak – kialakítson magának. Nem volt alkalmunk tulajdonképpen köteteket olvasni. Ez az első egybefoglaló, amit a kezünkbe vehettünk. Tehát nem szaporítva a szót arra kérném, hogy a kezdetektől magáról beszéljen.

[00:01:43](#)

Radnóti Sándor: Hát az, hogy eddig ez valóban a második kötetem '81-ben megjelent az Akadémiai Kiadónál egy kis Pilinszkyről, illetve a misztika és líráról egy kötet, közbevetve én azt mondanám, hogy elég kevesen vagyunk ahhoz, hogy ülve maradhassak. Műfaji kérdés, állva

beszélni más, mint ülve beszélni, ülve talán intimebb és talán barátságosabb is kevésbé tűnik egyszerűen egy beszédnek, amit nem szeretnék.

[00:02:15](#)

Szóval ezt, hogy csak két könyvem jelent meg, ezt most szélesebben be fogom pótolni, mert a következő év első negyedében mindjárt a harmadik és a negyedik is megjelenik, úgyhogy, és akkor ezzel a fiókom valóban kiürült, és ezek a könyvek egyébként azt is mutatják, hogy valóban nem könnyű ezt meghatározni.

[00:02:38](#)

Én általában, mind mostanáig az volt a személyazonosságomba beírva, hogy író, mert a munkahelyem nem lévén a munkahelyi rovatban az volt, hogy a művészeti alap tagja vagyok íróként. Hát most ez alighanem megváltozik a következő napokban és a budapesti Esztétikai Tanszékre kerülök tanszéki főmunkatársként, amit gondolom azért kaptam ezt a szép titulust, mert nincs még egy egyetemi doktorátusom sem, és ezért docensnek nem nevezhettek ki, ami azt hiszem ez körülbelül azonos az akadémiai státuszban a főmunkatárs az a docensnek felel meg, és ha jól vagyok tájékozódva [...]

[00:03:17](#)

De valóban nem könnyű ezt, vagyis ezt mind amit maga mondott, ezek mind megfelelő titulusok, mert én világleletemben két dologgal foglalkoztam: irodalomkritikával, tehát a mai magyar irodalomról szóló kritika írással és ennek a háttéréül művészet filozófiával. És ez az első '74-ben írott, de csak könyv formában '81-ben megjelent könyvem, ez két nagy tanulmányt, vagy nagyobb tanulmányt tartalmazott, és ez mindjárt mutatta is ezt a kétfajta érdeklődésnek az összekapcsolódását.

[00:03:55](#)

Az elsőnek az volt a címe, hogy... vagy az volt a tárgya, hogy lehetséges-e misztikus líra, tehát ez egy művészet filozófiai probléma volt, egy líra esztétikai probléma volt. És a második pedig egy irodalomkritika volt Pilinszky János életművéről. És a kettőnek az volt az összefüggése egymással, hogy én abból a feltételezésből indultam ki és ezt próbáltam kidolgozni, hogy Pilinszkynek a leghelyesebb meghatározása, a Pilinszky helyének a meghatározására, a leghelyesebb azt mondani, hogy egy misztikus költő volt, vagy akkor még nem is volt, amikor ez íródott. És ilyen módon az irodalom kritikának egy ilyen preambulának, elő bevezetőjének lehetett felfogni a teoretikus részt, de lehetett fordítva is felfogni, hogy a teoretikus résznek az illusztrációja volt a kritika.

[00:04:48](#)

És mai napig is ez ezen a két úton csinálom amit csinállok. És ennek megfelelően ez a könyv, amire utalt az valóban az irodalom kritikáimat gyűjtötte össze és egy következő könyv, ami meg fog jelenni az a művészetelméleti írásaimat fogja tartalmazni, és a negyedik könyv pedig

az azóta írott, illetve szamizdatban megjelent irodalom kritikáimat fogja tartalmazni. És akkor ezzel már itt is vagyunk, hogy hogyan is volt ez a szamizdat, meg vidéken, én gimnazista koromban kapcsolódtam a Lukács-iskolához, Lukács tanítványai lettek a barátaim, meg megismerkedtem velük, és ilyen módon az akkor is már előzőleg voltak bizonyos filozófiai olvasmányaim, lehet, hogy ez vezetett ezekhez az emberekhez, de lehet fordítva is.

[00:05:49](#)

Bárhogy is legyen én hozzájuk kapcsolódtam és hát ők voltak a mestereim, itt elsősorban Fehér Ferenc és Heller Ágnes volt az, akivel rendszeres barátságba kerültem és vagyok mai napig is, és hát ilyen módon indultam el egyrészt egy ideális kommunizmus és marxizmus felé, amely családi háttérnek egyáltalán nem felelt meg. Apám egy orvos volt, aki valami egész szélsőségesen nem szerette a kommunizmust. Az első politikai élményeim azok így 5 éves koromból ilyenek, hogy apám bejön a szobába, amit ő nem szokott kabátban és kalapban és leül egy székre és azt mondja, hogy meghalt az a gazember. Hát ez volt Sztálin.

[00:06:42](#)

Vagy nem olyan rég mesélte el nekem valaki, akinek az illető mesélte ez a Szepesi nevű rádióriporter, hogy apám, akinek így aki, hogy gyermekorvosa volt, az megjelent egyszer az '50-es évek elején, és az íróasztalán lévő kis porcelán Rákosi mellszobrot így megnézte, felvette, így forgatta jobbra balra és azt mondta, hogy *“Milyen helyes kis szobor, valamelyik kedves rokont ábrázolja?”*.

[00:07:10](#)

Ugye ez volt az én családi háttér, amelyben semmi nem indokolta volna azt, hogy marxista és ideális kommunista legyek, de hát viszont volt ezzel szemben a filozófiai ideológiai kiindulás, amely hát ebbe az irányba lökött. És egészen eljutottam odáig, hogy 1968 elején jelentkeztem a kommunista MSZMP-be, hogy tag legyek. Abból a meggondolásból, amit rengetegen gondoltak és magamról is tudom, hogy ezt becsületesen is lehetett gondolni, hogy belülről változtatni meg, hiszen ez az egyetlen lehetőség, de szerencsére, mármint az én szerencsémre, és itt most mindjárt be fog lépni életemnek egy tanúja, aki Könczöl Csaba, akivel ezt közösen csináltuk végig, amiről éppen most mesélek.

[00:08:07](#)

Szerencsére '68-ban a szövetséges csapatok, azok megszállták Csehszlovákiát, és ez még időben jött nekem ahhoz, hogy még ne vettem fel a pártba, és akkor 1968. augusztus 22-én a párt ajánlónak bedobtam egy cédulát, hogy a dolog immár nem aktuális, úgyhogy a világtörténelemnek talán nem, de nekem kifejezetten szerencsém volt ezzel az invázióval, mert megúsztam egy történelmi tévedést. Már most '68 az minden tekintetben a mi generációnknak az abszolút fordulópont '56, amelyet a 10 éves koromban éltem át, az is egy rendkívüli élmény, de hát 10 éves korban természetesen másképp éli át a dolgokat az ember, mint 22 éves korban.

[00:08:56](#)

Mindenesetre '56-ra rendkívül élesek és plasztikusak az emlékeim, valahogy úgy is képzelem, hogy az, mintha egy ilyen szigetként kiemelkedett volna a gyerekkoromban állandóan lógtam apámmal együtt a Szabad Európa emblején, és még mondhatni az események középpontjában laktunk, mert a Honvédelmi Minisztérium velünk szemben volt, és október 24-én reggel felébredtem és az épület így rázkódott, és hát azt nem tudom tudják-e, hogy árvíz is meg földrengés is volt '56-ban előzőleg és átrohantam apám szobájába és mondtam, hogy "Földrengés van?" és apám a lehúzott redőnynek egy ilyen résén nézegetett kifelé, és akkor így felemelt és én is néztem ki ezen a résen és azt láttam, a mai napig egy ilyen szimbolikus emlékem, hogy ül egy orosz tiszt egy légelhárító ágyúnak a nyergében és légelhárít. Már most én úgy tudom, hogy a forradalom egységeinek nem voltak, nem volt légierije és nem bombázták Budapestet, úgyhogy ez ment a levegőbe ezek a sorozatok, láttam a torkolattüzeket légelhárítani, hát nyilván ez egy ilyen terror, ha egyáltalán van racionális értelme, akkor ez egy terrorakció volt, hogy az emberek jól megijedjenek, hogy hatalmas bumm-bummok vannak.

[00:10:27](#)

Kétségtől a sok minden történt, szóval, ha az ember kinézett az ablakon, akkor ott sok mindent látott: orosz tankokat végig a Néphadsereg utcán, majd azon a három napon egy árva nyomorult, az orosz tanknál sokkal régebbi típusú, egyébként valószínűleg szintén orosz gyártmányú magyar tankot egy magyar Kossuth címerrel, aztán megint orosz tankokat. És az egyik legmarkánsabb emlékem az, amikor aztán nekünk volt autónk, és valamikor decemberben, amikor már hát lecsillapodtak a dolgok, akkor apával végig mentem a nagykörúton az autóval és ezek – a József körút volt különösen kilőve ott a Corvin Mozi környékén – és ahogy az ember látta ezeket a leberetvált házakat, ahol még ott voltak az életnek a nyomai, tehát egy könyvespolc, egy kép a falon. Láttam egy helyen például egy vagy egészen fantasztikus módon ott maradt zongorát és a zongora alatt a padló az megmaradt és mindenütt másutt végig a 4. emeleten volt, mindenütt végig le volt különben borotválva. Ez egy nagyon-nagyon markáns emlék volt, de hát ez gyerekkor volt. Ezzel szemben a '68 az már valóban felnőtt fejjel ért és ott kezdődött el az a gondolkodás, mint mondtam generációm nagyon sok alakjának.

[00:11:48](#)

Hát most csak írókról akarok beszélni, akkor egészen világos, hogy Nádas Péter művészete és Petri György művészete mérhetetlen szorosan és mélyen összefügg ezzel a '68-as emlékekkel és a '68-as csalódással, és azzal annak a reménynek a tökéletes összeomlásával, hogy ezt az adott alapokon meg lehet változtatni. Tehát valóban '68, az azért volt egy az ilyen ideális kommunista fiatalembereknek egy remény, mert ellentétben '56-tal itt valóban a kommunista párt csinálta a mozgást és felülről ez valóban egy felülről végrehajtott reform volt, még hozzá sok fokozatossággal. Hát azt ma már lehet tudni, hogy Dubcek például nagyon szigorú és nagyon határozottan elzárkózott még olyan kérdésektől is, mint a szabad szakszervezetek engedélyezése, nemhogy a többpártrendszerű szó lehetett volna.

[00:12:34](#)

Tehát ez valóban egy belülről való humanizálására láthatódott ott az esély, akkor a kommunista mozgalomnak és az, hogy ezt egy ponton, méghozzá miközben mérhetetlen mennyiségű engedményt tettek, és mérhetetlenül hajlékonyak voltak, ezt a millenárison a könyvében, amely leírja az eseményeket, nagyon pontosan lehet majd megtudni. Mérhetetlen engedményeket tettek ennek ellenére is beavatkoztak és megakadályozták. Ez valóban egy nagy szimbólum volt arra, hogy ebbe az irányba nem érdemes gondolkodni, hogy máshol kell elindulni a gondolkodásnak. Tehát nagyon-nagyon sokunk számára '68, most ezt nyilván ezt most így látom, és én így érzem, és arra jól emlékszem, ahogy '68 augusztus 21-e után hónapokon keresztül barátokkal állandóan ilyen nagy buli-világ-élet volt, állandóan egymás nyakába voltunk és egymáshoz bújunk tulajdonképpen.

[00:13:29](#)

Majdnem minden napra esett valami összejövétel, ahol egyrészt mérhetetlen izgalommal analizáltuk a helyzetet, másrészt pedig hát valahogy kifejezést adtunk, egyébként nagy röhögésekkel és eufóriával, de a valódi kétségbeesésünknek, ez egy igazi nagy egzisztenciális kétségbeesés volt, mert az életünknek az alapjai omlottak össze, Könczöl Csaba erre jól emlékszik. És mondom, nyilván ennek ellenére azért hosszú évekig telt, amíg az ember átépítette a gondolkodását, és ha akkori írásaikba ma belenézek, aminthogy nem teszem, akkor azt gondolom, hogy még nagyon-nagyon hosszú ideig a sémák, a hogy mondjam, az épület körül, az ilyen váz az még valahogy ott maradt és azt hosszú-hosszú évekbe tellett, amíg az ember valami módon lebontotta, és amikor lebontotta körülbelül, akkor indult el az, amit a demokratikus ellenzéknek nevezünk.

[00:14:44](#)

Ezt néhány bátor ember kezdeményezte: Bence György, Kennedy János, Kis János, akik először aláírást gyűjtöttek, az aláírás volt ennek az első formája, és még két irányba indult el ez a mozgás. Egyrészt elkezdődött a primitív korai szamizdat, ami még írógéppel néhány példányban terjesztettek különböző írásokat és gyűjteményeket. Azt mondanám, hogy az ős szamizdat, de nekem rossz a dátum memóriám, úgyhogy ezt meg nem mondom, hogy ez '75-ben volt, vagy '76-ban, hogy valahogy ekkor tájt, az ős szamizdatot Kennedy János csinálta. Az volt a címe, hogy *Profil* és azért hívták *Profil*nak, mert itt azokat a...

[00:15:26](#)

Beszélő 1: '77.

[00:15:27](#)

Radnóti Sándor: '77? Igen. Azokat a műveket gyűjtötték össze, amelyeket felajánlottak magyar folyóiratoknak a szerzőik és a magyar folyóiratok szerkesztői azzal a szesszel adták vissza, hogy nem vág a profilunkba. Hát akkor legyen most egy olyan gyűjtemény, aminek ez a neve, hogy *Profil*, és de ennek minden a profiljába vág. Most ebbe nyilván, ez egy nagy saláta

volt természetesen, amelyet most már nagyon rég nem vettem a kezembe, de van, vannak abszolút halhatatlan nagy művek benne.

[00:16:09](#)

Ilyen például az, ami most nemrég megjelent először nyilvánosan, az *M. Lajos, negyvenkét éves* című Csalog Zsolt szöveg, amely egy valóban meglévő, vagy megvolt munkásemberről szól, aki orosz hadifogságban volt egészen 1955-ig és akkor, amikor ezt '77-ben az ember olvasta és még egyrészt nem volt, akkor nem volt akkora irodalma az orosz hadifogságnak, másrészt pedig, és főleg mi, ezt még miért nem jutottunk hozzá.

[00:16:38](#)

Szinte teljesen valószínűtlen dolgot olvasott ott az ember, hogy elhatározták mondjuk, hogy egy ilyen részletre emlékszem, elhatározták, hogy a velük sokat, az őket sokat bosszantó főszakáccsal „kibasznak”, ahogy mondta. És ezt oly módon tették meg, hogy amikor éppen kevergette a gőzölgő levest, akkor két markos ember megfogta és beledobta a gőzölgő levesbe, ami hát nyilván sok-sok hektoliter, vagy sok száz hektoliteres kondér volt és akkor mondja, ez tényleg megdöbbentő a szárazsággal és érzelem mentességgel ez az ember, hogy aznap még húsunk is volt a levesbe.

[00:17:20](#)

Ilyen és hasonló darabok voltak ebben a gyűjteményben. Például a másik nagyszerű darab, amire emlékszem: Tar Sándor, a debreceni kitűnő írónak egy szociográfiája, az NDK-beli magyar vendégmunkásokról. Arra tökéletes, nem kilátástalanságból és nyomorról nem lehet beszélni, mert jól kerestek, de nem tudták mire költeni a pénzt, ezért lényegében csak alkohol és csak valamilyen, ilyen reménytelen tétovaságot árasztottak ezek a kis történetek, amikkel tele volt ez a szociográfia, és egy nagyon megrendítő és nagy darabja volt ennek a dolognak. Ez volt tehát az egy... Tessék?

[00:17:58](#)

Beszélő 1: Elnézést. Még ehhez hozzátenném, hogy ez a pályázat megnyerte a KISZ központi bizottságának a szociográfiai nagydíj pályázatát, és ezek után betiltották azt is.

[00:18:10](#)

Radnóti Sándor: Igen, nem vágott a profiljába semelyik kiadónak. És tehát ez volt az egyik irány a szamizdat, ami elindult, a másik irány pedig ezek az aláírásgyűjtések voltak, amelynek az eleje valóban, ezt véletlen pontosan tudom '77-ben volt, és a letartóztatott Kartások, prágai polgárjogi embereknek az emberekkel való szolidaritás volt. Ez még egy kis lista volt, harminc valahányan írták alá, majd 1979-ben ugyancsak a Karta ügyében egy nagyobb lista készült, méghozzá kettő is, az egyik Kádár Jánosnak és a pártnak címezve, a másik Losonczinak és az államnak címezve az államelnök és akkor az elnöki tanács elnöke volt akkoriban Losonczy Pál,

ezt a nevet ma már nyilván senki se tudja, joggal. És ez már ilyen a kettő együtt talán háromszáz valamennyi volt. Ez már egy-egy súlyos és jelentékeny dolog volt ilyen módon.

[00:19:19](#)

Most ebből a két irányból nagyjából világosan lehet látni, hogy mi volt tulajdonképpen a magyar demokratikus ellenzéknek a lényegi tevékenysége. Az egyik az, hogy tulajdonképpen az egész nemcsak a lapjai, ami később aztán kialakult a *Beszélő* című lap, ami hát elvileg negyedévenként jelent meg és egy nagyon nívós lap volt. Aztán az AB Hírmondó, az AB Könyvkiadó könyvei, nemcsak ezek a vállalkozások, hanem azt lehet mondani az egész ellenzék úgy viselkedett, mint a szabad sajtó. Szóval a magyar demokratikus ellenzék funkciója az kevésbé egy jól körülhatárolt politikai magatartásnak a megjelenítése és politikai célok követése és megvalósítása volt, hanem a nyilvánosság, a hiányzó nyilvánosság megteremtése, lényegében azt lehet mondani, hogy a demokratikus ellenzék ezt a hiányt pótolta.

[00:20:21](#)

Most ehhez tudni kell, hogy Magyarországon természetesen úgynevezett liberalizmus működött, ami azt jelenti, hogy azt jelentette ez, majdhogynem azt mondom, zseniális volt ez a bizonyos TTT, amely művészekre vonatkozott, de azt mondanám, hogy az egész kulturális életéről az egész nyilvánosságra is állt. Ez azt jelenti, hogy van egy vékony réteg, akit támogatunk, ezek a kommunista írók, vagy kommunista sajtó emberek. Van egy másik vékony réteg, amelyet tiltunk, ezek az az ellenzékiek. Azok, akik azokat a kényes kérdéseket boncolgatják, amelyeket hát majd most már egy éve minden újságban, mindent fórumon boncolgat. És a két egészen vékony törpe minoritás között egy hatalmas területen túrnek mindent, amely lényegében egy lehetőséget teremt arra, hogy nagyon sok mindenről eshessék szó a sajtóban is, meg az irodalomban is, de a másik oldalon erkölcsileg egy erősen züllesztő hatása volt, hiszen oly kevés volt, amiről nem szabadott beszélni, hogy lényegében ezáltal áttevődött a cenzúra szerepe minden lélekbe. Mindenki maga vált a maga cenzorává, maga tudta, hogy mi az, ami érintés veszélyes. Maga tudta, hogy meddig mehet el és megy és mikor ne tovább, és ezáltal volt valami nagyon gusztustalan a '70-es és a '80-as évek magyar szellemi életében.

[00:21:45](#)

Most ez ellen a gusztustalanság ellen váltott tulajdonképpen a demokratikus ellenzék, sokan nem is egy határozott politikai programmal, hanem azzal az egy egyszerű morális döntéssel, azzal, hogy többet nem hazudunk, mert nem fogjuk kiókumlálni, hogy meddig mehetünk el, hanem megírjuk, vagy kimondjuk, amit akarunk, és aztán döntsék el. Az Petri versek mondták el ezt a magatartást a legszebben, döntsék el, hogy mit tehetnek velünk. A másik magatartás az ehhez nagyon hasonló volt és a kettő szorosan összefügg, hiszen maga az újságok létrehozása, a könyvkiadás az is tulajdonképpen nem más, mint alkotmányos jogainkkal való élés. De ezt kiterjesztette az ellenzék más területekre is, és minden ponton és ezért nevezik joggal polgárjogi ellenzéknek, lényegében hivatkozott az alkotmányban lefektetett jogokra, és hát tudni kell azt a jogfilozófiai alaptételt, hogy az alkotmány ugye minden államnak, ahol amelynek van

alkotmánya, a legmagasabb rendű törvénye, és a legmagasabb rendű törvényt egy alacsonyabb törvényi rendelkezés, egy törvényerejű rendelet nem kontraharírozhat.

[00:22:51](#)

Most a magyar jogi életben viszont pontosan az volt, hogy az alkotmány az gyönyörű, abban minden jogunk megvan, és akkor jöttek a különböző alacsonyabb rendű törvények, esetenként törvényerejű rendeletek, amelyek ezeket a jogainkat elvették. Épp ezért a demokratikus ellenzék erre a jogfilozófiai bázisra alapozva azt mondta, hogy ő az alkotmány alapján akar élni, és fitoktató módon, gyakran kihívó módon, gyakran provokatív módon, és hát ennek a provokációnak természetesen mindig politikai tartalma volt, élt a jogaival. Maga az, hogy lapokat csinált szamizdatban, hogy nyomdákat gründolt, ez is ennek volt egy példája.

[00:23:44](#)

És, hát így zajlott. Ebben zajlott a '70-es évek második fele és a '80-as évek. Most, ami az én szerepemet illeti ebben a dologban, én főleg írója voltam, és kevésbé aktivistája a demokratikus ellenzéknek. Én elég rendszeresen írtam a *Beszélő*-be cikkeket, és más szamizdat folyóiratokba is és ugyanakkor azt próbáltam megcsinálni, amit nagyon kevesen tudtak sikerrel csinálni, egyszerűen különböző speciális okok miatt, hogy egyszerre jelen legyek a szamizdatban is és a az első nyilvánosságban is. És arra azt akartam, hogy ne a személyem döntse el, hanem az, amit írok.

[00:24:23](#)

Én nem fogom fárasztani és provokálni a szerkesztőket, hogy olyan cikkeket adok nekik, amelyeket ők evidenter nem közölhetnek, de viszont meg akarom arról is írni a véleményemet, amelyet ők nem közölhetnek, és ezt viszont akkor a szamizdatban helyezem el. Hát ez kisebb-nagyobb nehézségekkel sikerült és kevés embernek sikerült. Könczöl Csabának sikerült, Eörsi Istvánnak sikerült, és azt hiszem nem is tudok mást, aki... Tessék?

Beszélő 1: És Csalog...

Radnóti Sándor: És Csalog Zsoltnak igen, akik ezt rendszeresen tudták tenni.

[00:24:55](#)

Na, most ehhez hozzá kell tenni azt, hogy itt a témák kérdéséről is szó van, mert voltak olyan szamizdatba író emberek, akik egyszerűen eleve az egész érdeklődési körük az egész témakörük olyan volt, amely nem kerülhetett, csak nagyon nagy kompromisszumok árán kerülhetett volna be az első nyilvánosságba. Nyilvánvalóan aki politikai filozófiával foglalkozik elsősorban, vagy politikai publicisztikával, az meg se kísérelhette. Ilyen volt például Kis János, a *Beszélő* főszerkesztője, aki ott teljesen természetes, hogy ő egy hosszú, hosszú időszakon keresztül kiszorult az első nyilvánosságból.

[00:25:39](#)

De ami az én témáimat illeti, nagyon gyakran – révén hogy elsősorban, mint mondtam irodalom kritikával és művészet filozófiával foglalkoztam – nagyon gyakran azt tapasztaltam, hogy ha nehézségeim vannak. Márpedig hát voltak azért sűrűn publikációs nehézségeim, akkor soha vagy az esetek túlnyomó részében nem a nem a leírt szöveg az, ami a nehézséget okozta, mert azt belefért volna a túl rendkívül szélesre tárt kategóriájába, hanem a nevem, hanem kizárólag a nevem.

[00:26:04](#)

Most természetesen volt, aztán ahol nem erről volt szó, tehát ahol például írni akartam olyasvalakiről, aki maga is már a szamizdatba írt, például Petri Györgynek a szamizdat verses kötetéről, akkor az azt eleve, nem is próbálkoztam az első nyilvánossággal, hanem a *Beszélő*vel írtam meg a szamizdat kötetéről a kritikámat. Már most így, mint mondom, így éltünk ezekben az években, és ha most szabad a Szabad Demokraták Szövetségére rátérni, akkor a Szabad Demokraták Szövetségének ez az azt mondanám az előtörténete.

[00:26:40](#)

Az én szememből így néz ki az előtörténet nyilván, akik inkább aktívak voltak politikailag, akik kevésbé csak írói voltak a demokratikus ellenzéknek, hanem szervezői, aktivistái, tüntetés szervezői, amelyeken én adott esetben részt vettem, de soha nem szerveztem. Egyetlen egy dolgot szerveztem, az egyik szervezője voltam ennek a '79-es aláírási kampánynak, és ezen kívül még tartoztam minden harmadik hónapban a *Beszélő*ből 25-30 példányt eladni, ez volt az egy mozgalmi feladatom és mozgatnunk kell. És ezek ezen kívül csak írtam. A történetet, még a saját személyes történetemet, azt tartozik hozzá, hogy engem elég sokszor és sok helyről kirúgtak véglegesen, és ez aztán tíz év munkanélküliséget jelentett. A gondolat könyvkiadó lektora voltam és onnan éppen emiatt az aláírási akció szervezése miatt '79 végén nem hosszabbították meg a szerződésemet, és hát eltelt pontosan tíz év. Anyám emlékszik rá, hogy akkor kétségbeesve megkérdezte tőlem, mikor kirúgtak, hogy: „*Meddig fog ez fiam tartani?*”, amire azt mondtam neki állítólag szárazon, hogy tíz évig.

[00:27:57](#)

Hátha ezek szerint ez valóban szoros értelmében itt én nem emlékszem rá, de ezek szerint ez esetben kivételesen egy jó prófétának bizonyultam. Tehát, a demokratikus ellenzék az, amelyik az őse a Szabad Demokraták Szövetségének, ami nem jelenti azt, hogy be akar zárkozni abba végső soron a szűk kreclibe, amely a demokratikus ellenzék volt a '70-es évek végén, '80-as évek elején. Ehhez az kell, ehhez a szűkösséghez hozzátennem, hogy a dolog ebben semmilyen morális kérdést nem látok, és nem is moralizálva említem, hanem csak leírólag, akkor, amikor Lengyelországban '80-ban nagy remények mutatkoztak, akkor analógiás módon egy nagy, viszonylag széles köre lett a demokratikus ellenzéknek.

[00:28:45](#)

Sokan csatlakoztak hozzá, sokan kapcsolódtak hozzá, és amikor '81-ben a Jaruzelski puccsával, ezek a remények összeomlottak, akkor nagyon-nagyon kevesen maradtunk, ami tökéletesen természetes, hiszen az emberek akkor csatlakoznak egy politikai mozgáshoz, amikor bizonyos reményeket is tudnak táplálni, és nem csak morális gesztusként. És ugyanakkor '81-ben pontosan a puccs napján indult el a *Beszélő*, ami egy nagyon furcsa döntés volt, és itt például nagyon is megoszlottak a vélemények. Voltak, akik nagyon határozottan úgy vélték, hogy ebben a helyzetben kár, nincs értelme a *Beszélő* megindításának, és voltak bátrabb, most a szónak megint nem morális értelmében, hanem hogy úgy mondjam, a szociológiai fantázia értelmében bátrabb emberek.

[00:29:30](#)

Kiss János elsősorban, akik úgy döntöttek, hogy meg kell indítani és igazuk volt, mert egyrészt egy igen komoly és igen orientáló lapot tudtak előállítani, amely hát magja lett sok mindennek a későbbiekben. Körülbelül 2 éve vált világossá a demokratikus ellenzék tagjai előtt, hogy a lehetőségek most újra megnövekedtek és a legkülönbözőbb formában kezdtek el gondolkodni azon, hogy milyen módon kellene kiterjeszteni ezt a politikai mozgalmat.

[00:30:14](#)

Az első variáció egy *Szabad kezdeményezések hálózata* című intézmény volt. Én elég sűrűn és rendszeresen részt vettem ennek az előkészületeiben és ezért tanúsíthatom, hogy ott késhegyig menő viták folytak arról, hogy mi legyen. Ez egy polgári iniciativa vagy polgári kezdeményezés, egy laza mozgalom, egy laza hálózat, ahogy a név mondja, vagy pedig lényegében egy pártnak a kezdeménye voltak, akik megint azt mondanám, a szociológiailag bátrabbak, akik el tudták, én nem tartoztam közéjük, akik el tudták képzelni az elképzelhetetlent, amit ma már mindannyian el tudunk képzelni, hogy belátható időn belül Magyarországon legalizálni lehet a pártokat.

[00:31:00](#)

Ez tényleg egy fantasztikus változás, amelyet voltak, akik valóban lehetségesnek tartottak, de magában a szabad kezdeményezések hálózatában végül is, amikor megalakult, akkor ez a kettősség, amiről beszélek, hogy nem dőlt el, hogy laza hálózat, laza polgári kezdeményezés, vagy pedig egy proto párt, vagy pedig egy párt kezdemény. Ez magán viselte, az egész intézmény az egész szabad kezdeményezések hálózata ezt a karakterét és ezért nem is olyan sokáig, hanem idők változtával, és hát ahogy egyre világosabb lett az a nagy változás, amiben most élni van szerencsénk.

[00:31:45](#)

A Szabad Kezdeményezések Hálózata átadta a helyét a Szabad Demokraták Szövetségének, amely már viszont valóban a párt egyre erősebben, egyre nyilvánvalóbban a párt karakterét ölti fel. Azt szeretném mindehhez mondani, hogy annak ellenére, hogy Magyarországon volt

ellenzék és ennek volt is egy bizonyos szerepe. Azt mondanám, hogy ahogy az angol mondja, egy „pressure group”-ként egy ilyen nyomásgyakorló csoportként működött. A maga csekély társadalmi súlyát, egy az intellektuális súlyával súlyozta ellen, és még azok számára is jelentősége volt magyar írók, magyar újságírók, a nyilvánosság emberei számára, akik nem vettek részt ebben a vállalkozásban, ugyanis egyszerűen egy lehetőséget jelentett arra, hogy egy alternatív lehetőséget jelentett a publikálásra.

[00:32:56](#)

Tehát mindazok a közírók, akik nem vettek részt a szamizdat munkájában, azok maguk előtt látták azt a lehetőséget, hogy ha nem közli a hivatalos sajtó, akkor még ez mindig előttem van ez a lehetőség. És ha nem éltek vele sohasem, mégis a tollukat vezette ez az érzés. És a másik oldalon pedig azt mondanám, hogy ha megírják majd a '70-es évek végének és a '80-as éveknek a magyar kultúrtörténetét, akkor az a tényleg nagymértékű, hát ma már a mai státuszról természetesen még csak nevetségesnek tűnő, de egy korábbi státuszról igen nagymértékűnek nevezhető kinyílása a magyar hivatalos sajtónak.

[00:33:36](#)

Az is nem utolsó sorban azért történhetett, mert volt alternatív sajtó, mert volt alternatív nyilvánosság, amely mondom, nyomást gyakorolt, ami állandóan egy fenyegetést jelentett, amely miatt kevesebbszer mondták már azt mondanám, a *Profil* megjelenése után és alternatív sajtó beindulása után kevesebbszer mondták azt, hogy nem vág a profilunkba egy cikk, mint annak előtte. Egyszerűen megszűnt a monopóliuma a nyilvánosságnak, és ennek azt hiszem, hogy a kései korok történetírói, kultúrtörténeti írói számára lesz egy bizonyos jelentősége.

[00:34:15](#)

De ennek ellenére, hogy ezt a jelentőséget nem győzőm hangsúlyozni, korántsem áltatom magam azzal, hogy a magyar demokratikus ellenzéknek valami különösen nagy szerepe lett volna abban, ami ma van Magyarországon. Ugyanis ez az összeomlás, ez nem nyomásra történt. Hogy mi történt? Ezt jó lenne megérteni és én nem állítom azt, hogy teljesen értem, de abban bizonyos vagyok, hogy a döntőn nyilvánvalóan jelentősége volt a világpolitikai helyzetnek, ami hát, legalábbis az én életemben ennyire kedvező, mint mondjuk egy évvel ezelőtt, mint mondjuk egészen Pekingig. Ez a pekingi tragédia előtt úgy nézett ki, hogy a világban azokat a dolgokat, amiket meg lehet oldani, azt meg is oldják. Természetesen csomó dolgot nem lehet megoldani az arab-izraeli kérdést nem lehet megoldani.

[00:35:05](#)

Nem tudom, hogy Dél-Afrikát meg lehet-e oldani. Nem tudom meg lehet-e oldani Örményország és Azerbajdzsán vitáját, szörnyű tragédiáját, de amit meg lehetett oldani, amit az ember a józanésszel be tud látni, hogy ez megoldható, az úgy nézett ki és mondom a pekingi tragédia. Hát ennek egy kicsit beadott, de még mindig, ha ezt leszámítom úgy néz ki, hogy ma egy nagyon jó trendje van a világnak. Az én életemben ilyen jó trendje még soha nem volt ez bizonyos, nyilván ez is szerepet játszott, de ez se volt döntő. A döntőnek én azt gondolom, az

önbizalom elvesztése itt hatalmi pozíciókat úgy adott fel az MSZMP, hogy nem kényszerült rá, hanem egyszerűen a hatalmi gög, a hatalmi dölyf veszett el valamilyen okból, és ez az, ami az én benyomásom szerint az összeomlásnak a kiindulópontja volt.

[00:35:53](#)

Még csak nem is a gazdasági helyzet, amely természetesen fenyegető volt, de lehet kezelni a mai magyarnál sokkal rosszabb gazdasági helyzeteket is. Vannak alternatívák, vannak diktatórikus eszközök, lásd Ceausescu birodalmát. Sok minden kezelési mód van, amelynek az egész eszköztárak között választhatott volna a hatalmon lévő párt, és amit mégsem választott, hanem hát, ha nagyon nehezen is, ha nagyon tétován is, de szemmel láthatólag elszánta magát a jelentős pozíciók feladására. És mint mondom ezt elsősorban nem nyomásra tette, hanem az önbizalma összeomlása okából.

[00:36:47](#)

Ez a jelenlegi magyar helyzetnek azt hiszem az egyik jellegzetessége, amelyben ilyen módon valóban létrejöttek azok a lehetőségek, amelyeket nem hittem volna, hogy belátható időn belül létrejött Magyarországon, valamilyen módon egy felzárkózás és visszatérés Európához, egy valódi demokráciának a bevezetése, többpártrendszer és így tovább, és így tovább. Ebbe a többpárti rendszerbe akar elhelyezkedni a Szabad Demokrata Párt és akarja a maga helyét megtalálni.

[00:37:22](#)

Ahogy neve is mondja, ez egy liberális középpárt, amelyben meglehetősen különböző eszmék vannak együtt, de amelyekről azt reméljük, hogy össze lehet őket hangolni. Mint a közép pártoknak általában van jobb szárnya és van bal szárnya, a jobb szárnyát képviselik azok a politikusok, vagy politizáló értelmiségiek, akik a jelenlegi magyar helyzetben a legnagyobb súlyt a gazdasági helyzet, gazdasági válság megoldásának és a piacgazdaságnak valóban effektív, valóban hatásos bevezetésének látják a legnagyobb szükségességét, és ennek adnak prioritást, mert kétségtelen, hogy a mai Magyarországot az jellemzi, hogy mint a Beckett *Godot-ra várva* című művében mindenki a piacra vár, és mindenki azt reméli, hogy a piac majd megold mindent, de arról valahogy sejtelve sincs a magyar életnek, hogy a piac nem olyan, amire várni lehet, hogy egyszer majd megjön, mint Godot, mert mint ahogy Godot sem jön meg soha ilyen módon a piac sem jön meg.

[00:38:47](#)

A másik oldalon a balszárnynon, viszont a szociáldemokrata tradíciók az erősek, tehát a szolidaritásnak a tradíciói, a szociális védőháló megőrzése, illetve kifejlesztése, ahol a prioritást ezen a szárnynon azok a kérdések kapnak, amelyek, hát mindannyiunk életében elevenek és belevágnak elnyomorodás, egészségügyi szolgáltatás szörnyűségei és így tovább, és így tovább. Ez egy intellektuel pártja, legalábbis keletkezése szerint egy elit párt, megint, legalábbis keletkezése szerint, de azt hiszem a nagy kérdése, és most itt azt mondanám, hogy nem csak az SZDSZ-nek a kérdése, hanem bizonyos értelemben Magyarország kérdése is, hogy ki tud-e

szabadulni abból a vékony elit párt jellegéből, amelyhez hasonló volt, volt már '45 után az úgynevezett Radikális Párt.

[00:39:44](#)

Amelyet pontosan meg is lehet mondani a számokkal, hogy mit nevezek beszorulásnak ebben a szerepben, és mit nevezek kiszabadulásnak. Ha egy 5% körül egy szabad választáson, 5 % körül teljesít a Szabad Demokraták Szövetsége, akkor a meccset abban az értelemben elvesztette, hogy ugyan aligha vitatható, hogy a legmasszívabb intellektuális teljesítmények és legmasszívabb gondolatok és ötleteket ebből a pártból, ennek a pártnak a tagjaitól származnak a mai magyar helyzet kezelésére. Ugyanakkor mégis nem nyeri meg a tömegeket. Ha viszont el tud jutni egy 15%, vágyálmainkban 20%-os szintre, akkor megoldotta a problémát és akkor amikor kiszabadult és akkor egy valódi konstruktív ellenzékként tud működni a következő évtizedek szabad Magyarországaiban.

[00:40:33](#)

Azért mondom, hogy ez nem csak az SZDSZ kérdése, hanem bizonyos értelemben Magyarország kérdése is, mert az, hogy egy ilyen jellegű liberális párt, amely nagyon erősen tartózkodik az üres jelszavaktól, amely rendkívüli módon visszatartja magát azoktól a szavaktól, amelyek a szíveket megdobogtatják, de nem csak a szíveket dobogtatják meg, hanem eszméket kínál. Ez egy bizonyos vonzást tud gyakorolni a magyar közönségre, ez bizonyos értelemben Magyarország próbája is abban az értelemben, hogy modernizálódtunk-e. Hogy modernizálódtunk-e a '45 és '48 közötti viszonylag szabad Magyarországhoz képest, amelyben a Radikális Párt ilyen csekély eredménnyel tudott csak szerepelni, vagy pedig ugyanott vagyunk, mint akkor.

[00:41:35](#)

Most ehhez hozzá kell tennem és ezzel a bevezetőmet be is fejezném, és azt javasolnám, hogy beszéljünk, ehhez hozzá kell tennem azt, hogy van valami, amit nagyon határozottan érzek, amely a szabad demokratákat elválasztja a közönségétől. Magamban is érzem. Én például most azért vagyok Szegeden, mert egy Heidegger konferenciát tartanak itt. Én ezen veszek részt, és akkor a szabad demokraták mikor ezt megtudták, akkor megkerestek és felkértek, hogy beszéljek a szegedi szabad demokraták előtt. És ez már maga is mutatja azt a kétoldalúságot, amely nagyon sok értelmiségiben van, hogy nem feltétlenül akar egy politikai szerepet vállalni, nincsenek politikai ambíciói, ugyanakkor természetesen kötelességének érez bizonyos politikai elkötelezettséget. Nagyon sok ilyen ember van a Szabad Demokraták Szövetségében, és nagyon sok ilyen ember van a szabad demokraták rokonszenvező körében is.

[00:42:48](#)

Maga a párt szó is egy bizonyos deformáción ment át Magyarországon, ami tökéletesen természetes. Hiszen, ha azt mondjuk, hogy pártos, akkor Zelk Zoltán híres verseskötete *A pártos éneke*, az '50-es évekből maga Sztálin és Rákosi verseivel, az is azt mutatja, hogy mit jelent ez a szó. Pártos az, és ezt nevezem deformációnak, a nyelv deformációjának, pártos az, aki tűzőn-

vízen át, személyisége feladása árán is követi a mindenkori párt utasítást, és ha ez homlokegyenest ellenkező az egyik nap, mint a másik nap, akkor is követi. Ezt nevezik Magyarországon pártosságnak. De van a szónak egy másik, deformáció másik értelme is régebbi keletű, amelyet úgy neveznek, hogy pártoskodás, amelyben ugye ennek a szónak az az értelme, hogy visszavonást szít, hogy az egységet megbontja, hogy zavart kelt és ez is valami archaikus formája a pártok elleni ellenszenvnek.

[00:43:57](#)

Magyarországon sokan vélik úgy, így híres szó, híres mondat is hangzik erről Veres Péter szájából, hogy ne azt keressük, ami elválaszt bennünket, hanem azt, ami összeköt. Nyilvánvaló, hogy akik pártokba tömörülnek, azok nem azt keresik, ami összeköt, hanem azt keresik, ami elválaszt, de én ezt tartom helyesnek, ugyanis azt ahhoz, hogy meg tudjuk mondani, hogy mi az, ami összeköt bennünket, ahhoz jóval előbb és jóval pontosabban kell tudnunk, hogy mi az, ami elválaszt bennünket, mi az, amivel különbözök vagyunk, és ezért azt mondanám, hogy az egység a gondolatlanságnak, a nem gondolkodásnak az egység jelszava, az üres egység jelszava anélkül, hogy tudnánk, hogy kik vagyunk. Most nincs itt a helye a sorok megbontásának, most olyan végveszély van, hogy mi mindannyian egységbe kell lennünk.

[00:44:40](#)

Ezek azok a jelszavak, amelyek végtelen ürességükkel felháborítóak, mert ez az, ami valóban csak az üres és lélektelen jelszavakra elegendő és semmi egyébre. Igenis szét kell mennünk ahhoz, hogy összejöhessünk, tudnunk kell, hogy mi kik vagyunk, és politikai arculatunkat a pártok formálják természetesen. A pártokra szükség van, a pártoknak meg kell mondani, hogy ők mit akarnak, a pártoknak téziseinek kellene lenni, és minden egyes pártnak megvan az arculata, akkor is azt hiszem, hogy ebben, ha szabad felválni, akkor azt a Szabad Demokraták Szövetsége élen jár az összes többi pártok közül ezen arculat tekintetében akkor, ha megvan az arculat, akkor meg tudjuk mondani, hogy milyen kompromisszumokba léphetünk bele. Meg tudjuk mondani, hogy meddig megyünk, mondjuk az MDF-fel együtt, és hol válnak el az utak. Meg tudjuk mondani, hogy mi az, amit még elfogadhatunk, vagy koncentrálhatunk akár az MSZP-től, ha jól ejtem az új párt nevét és mi az, amit nem? Ehhez azt kell tudnunk, hogy kik vagyunk mi, és erre szolgál a párt. És a többpártrendszer, a politikai pluralizmus az megszünteti egyrészt...

[felvétel vége]

[új felvétel]

[00:46:13](#)

Radnóti Sándor: ... válasz a pártoskodás szóra, a párt szó ezen deformációjára. És ami a pártos szót a második deformációt illeti, ha a többpártrendszer önmagában, önmaga létében világossá teszi, hogy a párt ezentúl nem jelentheti azt, hogy bolsevik módra életemet és véretem kell érte adnom, hanem szabad emberként szabad egyéniségként újra és újra mérlegelem, hogy ez az én

pártom-e, ez kell-e nekem, és ha nem, akkor nem rá adom a voksomat. Hát ez az ígérete a többpártrendszernek. Ennyit.

[00:46:47](#)

Erdélyi Ágnes: Köszönjük szépen és hogy mielőtt átadnám a szót egy kérdést, vagy egy hozzáfűzni valót, de inkább kérdést szeretnék tenni. Kicsit visszakanyarodva említette, hogy Lukács köréhez tartozott, és nagy hatással volt a gondolkodására. És a magyar szellemi életnek egy nagyon fontos sajátsága, hogy a marxizmus felől nagyon balról indult, és a további munkásságokban végig érződik nagyon markánsan az erre való reflektálás ennek a meghaladása. És azt kérdezem, hogy ön szerint van-e nyereség oldala ennek, egy életmű szempontjából? Az innen való indulásnak megkerülhetetlen azt hiszem nagyon sok mindenkinek.

[00:47:29](#)

Radnóti Sándor: Hát igen az ember elgondolkodik azon, hogy amikor a '60-as években eszmélni kezdett, ahogy azt mondani szokták, akkor mit talált a magyar szellemi horizonton? Lényegében azt mondanám, hogy európai színvonalon, igazán nagy színvonalon csak Lukács Györgyöt talált. Bibó volt még az természetesen, akihez el lehetett jutni, de Bibó akárhogy is, szűkebb volt a spektruma. Bár azon ha azt mondanám, hogy a politikai gondolkodása mérhetetlenül szimpatikusabb, mint Lukácsé természetesen. És amellet az egy befejezett életmű is volt, hiszen Bibó nagyon ismerettel mondotta azt magáról, hogy ha meghal, akkor azt írják majd a fejfájásra, hogy élt 1945-1948-ig, mert ez a három év volt. Ő, ugyanis, mint egy igazi virtigli politikai gondolkodó, még hozzá azt mondom, hogy közepfajú politikai gondolkodó, tehát nem nagy absztrakt politikai filozófiát csinált, hanem mindig újra és újra a beszéd módokat kereste meg.

[00:48:26](#)

Valóban a beszélgetésnek a formáit a különböző pártok, különböző irányzatok között, és az ő nagy teljesítménye az, ahogy adja a szájába a különböző irányzatoknak, hogy mit kell, mit mondhatnál ebben a szituációban, hogyan tudtak megegyezni. Bizonyos értelemben amit az előbb mondtam, annak Bibó a nagy példája, ahogy rámutat arra, hogy igenis tudomásul kell venni, hogy különbözőek vagytok, különbözőek vagyunk és utána mi az, ahol megegyezhetünk, de ahhoz tudni kell a pozíciókat, és ilyen pozícióknak a modell állása, ez volt Bibó nagy teljesítménye. Mondom ez bizonyos értelemben szűkebb volt, és azért is nem lehetett hozzá közvetlenül kapcsolódni, mert hát a politikai esélyek, amelyekhez kapcsolódott maga a bibói gondolkodás, azok nem voltak jelen. Ezzel szemben Lukácsnak és Lukács-körének egy nagyon nagy spektruma volt, ahol nagyon sok módon lehetett kapcsolódni.

[00:49:07](#)

Ami engem illet, én az esztétikájához kapcsolódtam oly módon, hogy hát először megismerkedtem az úgynevezett nagy esztétikával és fiatal koromban úgy éreztem, hogy ez egy ház, amely hát lényegében meg van építve, de hát azért még be kell rendezni, még szobákat

kell kitalálni benne, esetleg a lépcsőházat átépíteni. Szóval azt gondoltam, hogy én nekem, mint esztétikusnak az lehet a feladatom, hogy ezen a meglévő épületen dolgozni, és ez ki is elégített volna. Aztán hát lassan és fokozatosan rájöttem arra, hogy ez nem csak egy romjaiban lévő ház, amelyben lényegében három különböző eleme a lukácsi életnek, a lukácsi filozófiának van majdhogynem szervezetlenül egyesítve. A sztálinista elem, az euro szocialista, amit később euro- vagy eurokommunista gondolkodásnak neveztek el egy új liberális marxizmus, amit ő a marxizmus reneszánszának nevezett, és az egyik legfőbb alakja volt.

[00:50:13](#)

És egy harmadik elem, amely talán a legérdekesebb ebben a műben, a fiatal korának, a fiatalkora marxista, de Marx előtti fiatalkori gondolatainak az újrafelfedezése. Azért mondom, hogy újra felfedezése, mert ő olyan mérhetetlen rigiditással tagadta meg a fiatalkorát, hogy ő soha elő nem vette ezeket a műveket. Csak 60 év távolából egyszer csak újra felrémlettek ezek a gondolatok, és meg lehet mutatni azokat a pontokat, ahol újra felfedezi a fiatal korában egyszer már zseniálisan, itt kicsit kevésbé zseniálisan leírt gondolatokat, de ugyanazokat a gondolatokat.

[00:50:49](#)

És ami engem illet, ugye Lukács úgy, egy késői könyvében, amit történetesen én szerkesztettem a Magvető Könyvkiadóban mint lektor, úgy írta le a saját életét, szellemi életét hogy *Utam Marxhoz*. Én a sajátomat, ha szabad szerénytelennek lenni úgy írnám, hogy *Utam Lukácsról*, ami azt jelenti, hogy ez bizonyos értelemben egy szellemi odüsszeia volt, ahol ezután a most előbb elmondott kései Lukács élmény után visszatértem a '20-as évek aktivista, messianisztikus, marxista Lukácsához, és az jelentett egy nagy, amelyet tényleg nagyszerű művek születtek. Ott ez a *Történelem és osztálytudat* című könyv.

[00:51:27](#)

És aztán még távolabb kalandoztam, még hátrább az időben, és ott még nagyobb muníciót és még izgalmasabb dolgokat találtam a fiatal Lukácsban. Mert ez egy nagyon egyedi történet, mert ehhez ez a fajta lukácsi életmű kellett, amelyben még mindig Lukácson belül maradva lehetett visszamenni az újkantianizmushoz, visszamenni bizonyos misztikus irányzatokhoz, amelyek mind megvoltak, az újhegelianizmusok, ezek mind megvoltak a fiatalkorú Lukácsban, és megérteni azt, hogy ő miért lett marxista és megérteni azt, hogy én hogy távolodom el Lukács nyomán visszafelé kalandozva az időben a marxizmustól. És ezt nagyon sok embernek az a sok fiatalembernek az útja volt a '60-as, '70-es években Magyarországon.

[00:52:17](#)

Azon lehet gondolkodni, hogy az bizonyos értelemben maga is a szegénységnek a jele, hogy hát csak Lukács volt, nem volt más kapcsolódási pont valóban világszínvonalon a magyar szellemi égbolton. Most tudom jól, hogy vannak, akik más irányba keresgéltek és Hamvas Bélához jutottak el, vagy találtak maguknak apró szenteket, de azt mondanám, hogy ezt inkább ez volt az a tipikus út. De én nem bánom, hogy így történt.

[00:52:47](#)

Kérdező 1: Kérdezhetek?

Radnóti Sándor: Hogyne.

Kérdező 1: Egyszer láttam, volt a tévében egy ilyen beszélgetés, arról beszélgettek, volt, hogy a marxizmus halott-e vagy sem, akkor a Tamás Gáspár Miklós azt mondta, hogy hát már régen, szóval évtizedek voltak talán engem az érdekel, hogy Ön szerint halott-e?

[00:53:05](#)

Radnóti Sándor: Ezt én is szó szerint, az év elején volt egy ilyen beszélgetés a Kossuth klubban *Filozófia és reform* címmel, ahol Pozsgay Imre volt ott, én és még Tőkei Ferenc filozófus és még valaki. És az előtti reggelen a rádióba kértek tőlem egy interjút, ahol én is szó szerint ezt mondtam, hogy a maximus halott. Amit most hát annyiban egészítenék ki, hogy hát Kelet-Európa az, ahol nincs valóban marxista gondolkodás, ahol ez ennek a termőtalaja az iszonyatos történelmi tapasztalatok révén tökéletesen megszűnt, és nem lehet egyetlen egy igazán komoly és jelentékeny tudóst se mondani, nem hogy filozófust, hanem bármilyen, akár történettudóst, akár bármely más humaniorákban kutató embert, akiről azt lehetne állítani, hogy ez marxizmust űz.

[00:54:07](#)

Most nem egészen így van Nyugat-Európában, és minden esetre, tulajdonképpen azt mondanám, hogy hát ugye a híres mondás, hogy Marx maga azt mondta, hogy ő nem marxista, ez egy nagyon helyes állítás és tulajdonképpen Marx, hát ahogy nehéz volna azt mondani, hogy én arisztotelista volnék, vagy ilyesmi, egyszerűen bele, hátra szorul a múlt nagy gondolkodói közé. Az kétségtelen, hogy az a múlt század legnagyobb filozófusai közé tartozik Marx, ezt senki soha nem fogja vitatni gondolom, és mint ilyen tradíciójává válik az emberi gondolkodásnak a szellemnek, de azt, hogy új ösztönzések, új indíttatások ma kiindulnának tőle, ezt kétkem.

[00:55:01](#)

Erdélyi Ágnes: Hát ehhez kapcsolódva talán kérdezném a baloldaliságról. Az SZDSZ-re nagyon gyakran mondják, hogy jobboldali, vagy, hogy egyáltalán és.

[00:55:15](#)

Kérdező 2: Azt is, hogy egyébként egy baloldali párt.

[00:55:25](#)

Erdélyi Ágnes: Az ön terminológiai rendszerében most ez a fogalom.

[00:55:27](#)

Radnóti Sándor: Hát ez borzasztóan összekeveredett, szóval ezt ma már én is használtam egy bal szárnyat és egy jobb szárnyat. És én azt is gondolom, hogy körülbelül így írható le a baloldalisága, illetve a jobboldalisága az SZDSZ-nek a szárnyaival, amire volt egy neves kommunista politikus '57-ben, aki nem tudom melyik, talán a Dögei Imre, vagy valami ilyen nagyszabású kommunista politikus, aki azt mondta, hogy a párt nem liba, hogy szárnyai legyenek. Nos a párt liba, hogy igenis, hogy szárnyai legyenek és nagyon pozitív és nagyon fontos, hogy hogy hogy szárnyak legyenek benne és ezt tradicionálisan a jobboldal és a baloldal nevével írtam le én is, ahol a magán iniciatívát emelik ki, azt jobboldalinak nevezném minden [...], minden haragja és minden bántani akarás nélkül, és ahol a szolidaritást emeli ki, azt nevezném baloldalinak.

[00:56:18](#)

Most kétségtelenül vannak a szónak, ennél vadabb értelmei is, tehát van egy baloldali fasizmus és van egy jobboldali fasizmus. Van egy jobboldali radikalizmus és van egy baloldali radikalizmus, amely és az a mai magyar palettán is elég jól látható, hogy hát mondjuk nevezhetjük az SZDSZ-től mondjuk nyilvánvalóan jobbra álló Magyar Október Pártját egy a demokratikus paletta egyik szélén, mondjuk a jobb szélén, más terminológiák szerint bal szélén, és nevezhetjük mondjuk a Ribánszki féle képződményeket, Münnich Ferenc társaságot. Itt már nem vagyok benne biztos, hogy a demokratikus paletta elég, hogy ezeket...

[00:57:03](#)

De mondjuk remélem ők legalábbis szavakban ezt mondják, kivéve ezt a szerencsétlen barmot, aki fegyverekkel fenyegetőzött. Na, most ettől eltekintek ezek lényegében mind azt állítják, szavakban azt mondják, hogy ők be akarnak rendezkedni a többpártrendszerben, a demokráciában és ott akarnak képviselni téged. Ha így van, akkor ezek lesznek a balszárny ugye a szélsőséges balszárnya, hogy ezen a képleten belül és nyilván a demokratikus intézményeken kívül is van jobboldal és baloldal. Miért nem tolerálható egy demokrácia, mert a demokrácia ellen van az egyik egy jobboldali diktatúra, a másik egy baloldali diktatúrának, hogy a baloldali diktatúra az nyilván egy sztálinista diktatúrát jelent, a jobboldali diktatúra pedig hát valami fasisztai nacionalista valamit.

[00:58:03](#)

Beszélő 1: Most, hogy megint elnézést más lenne szó, szóval nekem úgy tűnt, hogy az SZDSZ nem tudott kitörni ebből az elit körből, vagy nem tudom, hogy mondjam szóval a legnagyobb hatással még eddig az MDF van, amely pusztán szerintem pusztán jelszavai vannak, hangzatos kijelentései és tényleg az érzelmekre hat. És én úgy érzem, hogy az SZDSZ valahol elhibázta a politikáját, mert nem tudta olyan személyekkel képviselni, vagy nem tudta olyan módon, hát az egyszerűbb azután megfelelő, de úgy közvetíteni, hogy ez eljuthasson az átlag emberhez.

[00:58:50](#)

Radnóti Sándor: Itt lehet, hogy így van. Ezt nem tudom kizárni, de azért mondanék valamit ellene. Valóban voltak mély pontjai, szóval az ember ezt a Gallup Intézet számítását nézi, ahol 2, azaz 2%-ot kap az SZDSZ, akkor ez lehet érvelni, hogy ez lehet, hogy Gallup és a ugye a világ legnagyobb ilyen közvélemény kutató intézete, de ennek a magyar képviselői úgy látszik a Gallup standardokat nem ismerik, mert például nem ábécé sorrendben adták meg a pártoknak a nevét. Na, most az közismert, hogy az ábécé elején állók azok egy nagyon szignifikáns százalékkal többet fognak kapni, mint az ABC végén állók, ezért ezt egy valamilyen lottó elv alapján kell kisorsolni egy ilyen közvéleménykutatás esetén. És hát mondjuk itt az SZDSZ esetleg rosszul igen, de nem akar, ugyanakkor ez nevetséges, mert lehet, hogy mindezekkel együtt nem 2%, hanem 4% és akkor is nagyon nagy baj van.

[00:59:42](#)

Tehát én ezt nem vitatom, hogy itt lehet, hogy sok mindent elrontottak, vagy elrontottunk, de ugyanakkor azt hiszem, hogy nincs vége a történetnek. Hát először is azt valóban az SZDSZ kurkázta ki ezt a *Next 2000* című dolgot, amivel hát egy bizonyos rokonszenvet költött a közönségben. És azt hiszem tényleg egy szenzációs dolog. Most nem csak a szónak a rossz értelemben véve szenzációs, hanem ezt feltárni, ezt kidolgozni, ez egyrészt szerintem egy jelentős teljesítmény is volt, másrészt ennek politikai súlya is van, mert itt vált feketén-fehéren világossá az az elképzelés, hogy hogyan mentik át egy ilyen liberális mezben a párt vagyont különböző jogilag egyébként támadhatatlan fífikákkal. Ugye ez az SZDSZ nevéhez fűződik, ennek a feltárása. Másodszor, ha jól látom, de hát ez persze erősítsenek meg, vagy nem, ha nem így van. Ha jól látom, akkor az a fajta radikalizmus az SZDSZ-nek, amely itt a legutolsó, a kerekasztal tárgyalásokon megmutatkozott, ez bizonyos rokonszenvet keltett az emberekben.

[01:00:56](#)

Mert az emberek nagyon helyesen azt gondolják, hogy igen hosszú ideje az a történelmi tapasztalat, hogy általában őket át szokták verni és a fejük felett megegyezéseket kötnek, és kétségtelenül, amikor ez a fejük felett történt, egy megegyezés a kerekasztalnál. És ha ezt az SZDSZ és a Fidesz nem írta alá, mint ahogy ezt tette, akkor ez bizonyos, szerintem ez növeli a rokonszenvet iránta, mert egyezőval azt látják az emberek, hogy hát ez egy tökös párt. Harmadszor, ami az elem szorosan összefügg azzal az a csomag, amit az SZDSZ most előkészített, amely szerintem igen jól áttekinthető, világos, hogy melyek azok a kérdések, amikről szó van, és amelyekről most gyűjti a népszavazás íveket.

[01:01:46](#)

Tehát először is azt, hogy az államelnököt ne válasszák meg a szabad pártválasztások, tehát az országgyűlési választások előtt. Ez a döntő mozzanat, ugyanis az a könnyen belátható érve az SZDSZ-nek, hogyha egy referendum, egy népszavazás megválaszt egy embert, aki e pillanatban (ugye az ellenzéknek nincs olyan ismert politikus, aki vetekedhetne egy hosszú idő óta ismert kommunista politikussal, ráadásul a Pozsgay Imrével), akkor ez nem egy fair

választás. Másrészt pedig egy referendum által megválasztott államelnök az éppen a genezise okából, tehát a keletkezése okából, hogy így választatott meg egy bizonyos függetlenséget fog élvezni az országgyűléssel szemben. Márpedig az SZDSZ-nek az a liberális véleménye, hogy az országgyűlési legyen minden főhatalom ebben az országban, tehát ne legyen egy külön, adott esetben megszilárdító elnöki hatalom, amely mintegy kettős hatalom az országgyűlés hatalma mellett az elnök legyen az országgyűlésnek alárendelve.

[01:02:44](#)

Ebbe a csomagba tartozik, azok tartoznak, mindazok a kérdések, amelyekre végül is a kerekasztal nem ért el eredményt, amelyet úgy álltak fel, és úgy kötötték meg a többi pártok a paktumot az elnökválasztás kérdésében, hogy ezekben a döntő kérdésekben nem értek el eredményt. Ez a párt kivonulása a munkahelyekről és a munkásörség és az egyéb militáris, illetve paramilitáris magán hadseregek a felosztása, amelyekből van ebben az országban nem csak a munkásörség.

[01:03:17](#)

Ezek szerintem jól áttekinthető, jól látható és rokonszenv és szerintem rokonszenves követelések. Hiszen világos, hogy addig, amíg a munkahelyeken ott van a párt, addig a munkahelyek emberei nem lesznek függetlenek és nem lesznek szabadok ettől az egy párttól, ugyanis az a fenyegetése az ország jelenlegi helyzetének és ezt azt hiszem az SZDSZ világosan látja és ezt akarja elterjeszteni a közönség soraiba, hogy kialakul egy kentaur helyzet, kialakul egy gyönyörű, előkelő, elegáns fölső része egy lénynek, amelyben lesz parlament ott hatalmas, izgalmas viták lesznek, szűz beszédek sorozatai, nagy szónoklatok, nagy retorika, minden. Lesz még esetleg bírói függetlenség is és hasonló szépségek, tehát a felsőtest gyönyörű, és akkor alul egy patás állat, ahol megmarad lényegében a munkahelyeken és mindenütt, ahol az emberek vannak, ahol dolgoznak, amit nem a tévéből néznek, hanem ami az életüket valóban befolyásolja, mindezekben a helyeken megmarad a párt főhatalma. Ez egy... Igen?

[01:04:26](#)

Beszélő 1: Azért nem igazságos, bocsáss meg, mert az elmúlt néhány választás azt bizonyította, hogy a populisták sorozatban veszítenek. Márpedig amennyiben létrejön egy új parlament, másnap hoz egy törvényt és hozhatja a munkásörséget. A munkahelyekről a pártokat kiteszékelik, akkor másnaptól kezdve ez működik, függetlenül attól, hogy a kommunisták maradnak, a munkahelyek megmaradnak. Megmarad a munkásörség, veszíteni fognak, egyszerűen egy olyan, olyan...

[01:04:54](#)

Radnóti Sándor: Hát ez egy nagy kérdés. Ez nagy kérdés...

[01:04:56](#)

Beszélő 1: Minden ezt mutatja Sándor. Egyrészt. Másrészt van egy másik probléma, utalok a Bibóra '45-'48 körül állandóan a félelemről beszél, arról a félelemről, ami különféle párttal ráadásul a kommunista pártból milyen reakciót hozhat ki. Megint azt hiszem aktuális ennek a kérdésnek a felvetése, lehet persze nagyon radikális, ez az én véleményem, lehet nagyon radikálisan támadni, akkor most a teljes joggal én egyetértek vele. Csak kérdés, hogy mikor lehet többet elérni. Akkor, hogyha egy állandó ilyen akció folyik és egy állandó sokkolása folyik a hatalomnak, vagy pedig akkor, hogyha csöndesen, lépésről lépésre kiszorítjuk őket ebből az egyeduralkodó pozícióból. Én azt hiszem a másik út járható, pontosan emiatt a félelem miatt biztosan.

[01:05:52](#)

Radnóti Sándor: János én...

[01:05:53](#)

Beszélő 1: A kommunisták régebben még – csak befejezem – azt gondolom, hogy a kommunistáknak belül egy jó nagy réteg megnyerhető, aki gyakorlatilag nem kommunista, azért lett kommunista karrierből vagy szükségből vagy nem tudom miből, tehát nem képviseli ezeket a bolsevik, azokat a bolsevik eszméket, amiket a kommunista mozgalomról elképzelünk. Tehát ezek az emberek viszont akkor nyerhetők meg, hogyha nem szabadulnak el mindenféle olyasfajta indulatok, amikor azt kezdik érezni, hogy ezt személyesen kell ellenük [...]. Tehát azt gondolom, hogy nagy az, aminek most nagy a veszélye, az egyrészt, hogy jelentkezik egy ilyen mindenféle ilyen üldözésszerű demagógia, beleértve egy ilyen kommunista üldözést is, aminek van, hanem nem a kommunista, mindenfajta üldözésnek van hagyománya ebben a században. A másik demagógia, ami jelentkezhet egy ilyen nemzeti, illetve egy ilyen szociális demagógia, mind a kettő, illetve mind a három nagyon könnyen meglovagolt és rögtön hatalmas tömegeket nyert, na most amennyiben elindul egy ilyen sokkolása a társadalomnak, jó az SZDSZ részéről ez egy nemes elvi platformokban. De mi van akkor, hogyha ezt elkezdik követni, alakul hirtelen egy párt, elkezdi ezt a követni egy szociális vonalon, elkezdi egy másik egy nemzeti vonalon, ezt követi egy harmadik egy tiszta kommunista ellenes vonalon. Akkor sem az SZDSZ, sem a sem a SzocDem, sem az MSZP nem – és ezek a normálisabb pártok – nem fogják tudni kontrollálni a helyzetet.

[01:07:27](#)

Radnóti Sándor: Nézd János, én abban tökéletesen egyetértek veled, hogy nem szabad hiszterizálódni, nem szabad hiszterizálni a helyzetet, kétségtelenül nem kell egy 700 000-es most nyilván ez menekülésszerűen fog összeomlani az a 700 000. De mondjuk mindeztidáig 700 000-es párttagsága létében fenyegetni, egy teljes elit cserét javasolni, ecetera ecetera. Ebből eddig teljesen egyetértek, de én nem, szóval az argumentumnak az a része, hogy van négy példánk, hogy az egyik Szegeden, hogy az ellenzék milyen látványos győzelmet aratott, és ebből extrapoláljuk azt, hogy ilyen lesz az egész parlament...

[01:08:12](#)

Beszélő 1: Nem csak ebből, például a pártból való kilépéseknek az aránya...

[01:08:16](#)

Radnóti Sándor: Én ennek ellenére azt gondolom és most a mai nap egy nagyon súlyos ellen argumentumot hozott a te állításoddal szemben, hogy itt nagyon, hogy itt nem szabad türelmesnek lenni. Bizonyos dolgokat nagyon határozottan mondom minden hisztéria nélkül, de nagyon határozottan le kell szögezni, mert a veszély nem csekély, ez a veszély, amit az előbb mondtam. És erre az argumentumra ebben a pillanatban ez a tulajdonképpen fantasztikus dolog, ami a magyar szocialista munkáspárttal történt.

[01:08:45](#)

Az, hogy a küldöttek 80%-a választotta meg, szavazott amellett, hogy új párt legyen, új irányzattal, új jelszavakkal és így tovább. Itt azt lehetett volna várni, és teljesen világos, hogy ez is a valódi érzélem, hogy ez a párt szétszakadt 2-3 alapvetően ellentétes platform irányzatra. Hogy nem ez történt, hanem hogy a 80%-a lényegében csekély veszteséggel, hogy 80%-al létrejöhetett a Magyar Szocialista Párt, ez azt mutatja, hogy itt nagyon nagyok a vesztenivalók, hogy itt az informális hálónak egy olyan hatalmi bázisa van és most a legcsekélyebb, amiről itt beszélni lehet és kell ez a *Next 2000* alapján kiderült hatalmas párt vagy, aki ugye kérdésessé válhatott volna, hogy ki lesz az örököse ennek, hanem az egész Fehér Házi szisztéma.

[01:09:38](#)

Ez egy olyan hatalmi bázist jelent ma is Magyarországon, amelynek érdekében belementek ebbe a tökéletesen elvtelen kompromisszumba 80%-ban, ami itt most létrejött, hiszen világosan tudjuk, most már hónapok óta nyíltan folynak a dolgok, hogy ez nem lehetséges, hogy a Berecz János találkozik Pozsgay Imrével. Ezek határozottan különböző arculatok, ennek megfelelő szükségletek ennek megfelelő érzelmek, ennek megfelelő gondolatok, amelyek nem találkozhatnak ebben a 80%-ban, mint ahogy találkoztak, hiszen mind a kettő felemelte a kezét. Ez azt mutatja, hogy itt egy nagyon erős hatalmi harc van, amelynek egyáltalán nincsen vége, és azt mondanám, hogy a munkahelyeken, munkahelyeken megmaradt, és ott nyilvánvalóan nagyon sok helyen igen erős bázissal és hatalmi pozícióval rendelkező párt apparátus, az meg tudja változtatni a szabad választások kimenetelét is, nemkülönben a falvakban, kisvárosokban.

[01:10:35](#)

Én azt hiszem, hogy itt nagy a veszély és itt nem lehet abból a bizodalomból kiindulni, hogy hogy lesz egy olyan országgyűlés, amelyben ezt egy nap alatt eliminálja. Nem beszélve arról, hogy a munkásörség kezében fegyver van. Ez egy hatalmi pozíció, amely tűrhetetlen, és amelyet meg kell szüntetni.

[01:11:05](#)

Beszélő 1: Szóval arról, hogy [...], hogy még nem olyan régen volt, hogy vita volt az egyetemen arról, hogy kivonuljon-e az MSZMP vagy ne vonuljon, és egyetlen érve a föllállt valaki és azt mondta, hogy ugyan már vonuljunk ki nyugodtan, mert a rektor, és fölsorolta az egyetemi funkcionárius, hogy 80%-a mind MSZMP tag. Hát mi történik, ha most nem lesz MSZMP alapszervezet az egyetemen? ...

[01:11:42](#)

Erdélyi Ágnes: Egy nem MSZMP tag.

Kérdező 3: Szóval ez nagyon is ellened szól.

Kérdező 4: Nem szól ellenem, azért mert...

Kérdező 3: Attól hogy az MSZMP, mint párt esetleg elveszti a választást...

Kérdező 4: Azért nem szól ellenem, mert...

Kérdező 3: Ami valószínű egyébként, azért, mert attól még a hatalmi pozíció pont ugyanúgy megmarad.

Kérdező 4: Azért nem szól ellenem, mert pont arról van szó amit mondtál, hogyha rögtön elkezdünk egy elit cserét követelni, akkor olyan indulatokat fordítunk magunk ellen, hogy csak veszíthetünk.

[01:12:13](#)

Radnóti Sándor: Nem, elit cseréről nincsen szó. Tessék.

[01:12:18](#)

Kérdező 5: Úgy gondolom, hogy ebben nincs igaza, mert végülis a politikai egyeztető tárgyalásoknak a tétje az az volt, hogy kialakítunk egy játékszabály rendszert, amin keresztül, amiben majd lehet politizálni. Most ebben a napszakban rendszerbe beletartoznak azok a dolgok is. Ugye az én személyes véleményem szerint, amelyek miatt mondjuk nem írta alá sem az SZDSZ, sem a Fidesz a megállapodásokat. Én úgy gondolom, hogy bár nagyon fontos dolog a politikában, a személyes bizalom, de ne mondjuk jogilag és politikailag alátámasztott egyezményekben jobban meg lehet bízni.

[01:13:00](#)

És ezután ez lehet az alapja annak, hogy mondjuk azon kezdünk el spekulálni, hogy az MSZMP-n belül kivel lehet majd ezután együttműködni. A másik pedig, amit a félelemről mondtál. Én ezt érzem, de azt is érzem, hogy éppen azért, mert minden tisztázatlan a fogalmi viszonyok... tehát, amiben most a politikai publicisztika, illetve a tömegkommunikáció van,

tehát például a baloldaliság-jobboldaliság, vagy azt, hogy egy alapjában véve talán jelenlegi helyzetben leíró kategóriaként használandó jelzőt. Például az, hogy antikommunista tehát, hogy nem kommunista, hanem mondjuk ezt azonosítja a hagyományos népfrontos ellentét pályáról ugye a fasisztával. Erre az Orbán Viktornak az átkeresztelése volt a legjobb példa minden drasztikussága ellenére is a megfogalmazásának, amivel én mondjuk tehát az esztétikai sem, nem egyezik meg az ilyen megfogalmazásokkal, de ott arról volt szó, hogy a választásokon le kell győznünk kommunistákat, végül is egy ellenzéki pártnak azt hiszem ez a dolga, hogy a párt ellen politizáljon.

[01:14:11](#)

Viszont éppen azért, mert például a baloldal-jobboldal... Tehát amikor elkezdenek címkézni, tehát szélsőséges jobboldali... És ráadásul van egy nagyon kellemetlen dolog, az hogy végül is itt volt egy nemzeti kerekasztal, aminek a nemzeti jelzője nagyon fontos, és akkor, amikor a politikai érrendszerbe behozzuk ezt, tehát amikor a nemzeti érdekekre kezdünk el hivatkozni, amikor a nemzeti... Tehát, amikor ráadásul ugye mindenki középre törekszik, mert a politikai hagyományaink úgy épültek be a tudatunkba, hogy ott van a mértékletesség és ott van a józanság, holott ez a közép, a jobb és a tehát a középnek önmagában mivel nincsen értéke, az a politikai érték az mindig az adott helyzettől függ, hogy [...] mindez megtetőződik(?) egy ilyen nemzeti érveléssel, amihez, amivel egyetlen egy baj van, hogy a nemzetéhez tartozó valakire rásütik azt, hogy ez nemzeti érdek és most ebben össze kell fogni, hogyha valaki külön véleményt nyújt be, akkor tehát a nemzetéhez képest minden deviáns lesz.

[01:15:19](#)

És mindezt tehát, hogy mondjam mindez a három táv az, hogy antikommunizmus, szélsőségesség és a jobboldaliságnak egy ilyen eltorzított értelme, illetve egy hagyományosan eltorzított értelme, amihez jobboldali radikalizmus vagy fasizmust fűzünk, plusz egy nemzeti érvelés. Ez azt hiszem, hogy önmagában véve, hogyha egy csoportra, SZDSZ-re, Fideszre bármire rá sütjük, ez önmagában véve félelmet kelt, tehát félelmet generál. Én nem hiszem, hogy igazából mondjuk félni kellene, vagy azon kellene gondolkodnunk, hogy most hát egyszerűen hatalmi viszonyokról van szó, és ezt se fegyver se semmi, tehát még ez egy nagyon mocskos érv, de hát azért mégiscsak a másik oldalon van a fegyver.

[01:16:04](#)

Radnóti Sándor: Egyetérték teljesen.

[01:16:17](#)

Kérdő 1: Én kárpátista vagyok, úgyhogy ebből a szempontból van egy kérdésem feléd. Van-e elképzelésed arról, hogy tegyük föl meg volt a választás éve, hamarosan be fog következni, és valóban az MDF és az SZDSZ is az ellenzéki pártok elsőprő győzelmet arattak, ami nagyon várható, a lengyel példát elővéve. Mi lesz akkor?

[01:16:46](#)

Radnóti Sándor: Igen, hát ez sok forgatókönyv képzelhető el. Van egy elég kézenfekvő forgatókönyv, hogy az MDF koalícióra fog lépni az MSZMP utódpártjával, és lesz egy MDF-es miniszterelnök az MDF, mint a nemzeti centrum, amint erre már számos adott maga köré fogja vonni ezeket az egyébként igen sajnálatos módon kialakulni nem tudó, úgynevezett nosztalgia pártokat és rettenetesen hiányzik a színekpről a Kiszgazdapárt még inkább a Szociáldemokrata Párt és így tovább. Tehát maga a szociáldemokratákat természetesen nem, de a jobb-közepet maga köré fogja vonni, tehát a Néppártot, amely őszintén szólva fogalmam sincs, hogy micsoda. Elég meglepő, hogy a Néppárt elnöke az egyben a Hazafias Népfront alelnöke is és így tovább. A Kiszgazdapártot maga köré fogja vonni, és akkor egy ilyen látszatkoalíció fog kialakulni. Ez például egy lehetséges forgatókönyv.

[01:17:51](#)

Kérdező 1: Na, de hát egy ilyen látszat koalícióban az MDF-nek valós politikai pozíciói szinte semmi se lesz.

[01:17:58](#)

Radnóti Sándor: Hát bizonyára ragaszkodni fog a miniszterelnöki székhez. És nyilván a...

[01:18:05](#)

Erdélyi Ágnes: És akkor visszahúzódnak a munka srácai mögé a bírók. És a java a mostani ellenzéki pártok vezetőinek és akkor ki marad aki politizál?

[01:18:21](#)

Radnóti Sándor: Megmondom őszintén ezt nagyon nagy vívmánynak tartanám, ha vissza... az írók visszahúzódnának, mert ezt egy ilyen igen archaikus helyzetnek tartom, hogy éppen az MDF...

[01:18:33](#)

Erdélyi Ágnes: Az abszolút vezető szerepet játssza.

[01:18:35](#)

Radnóti Sándor: Igen, ezt nagyon szeretném, ha az írók vissza tudnának [...] nem nagyon vonz engem egy Csurka féle politika, vagy Fekete Gyula féle politika, amely ugye a *Hitel*ben olvashatóan újabb és újabb kirohanásokat intéz a feminizmus ellen, mondván, hogy a feminizmus ez nem más, mint a magánélet fasizmusa és hasonló dolgok. Igazából, ha valami emberibbé tette ezt a századot, akkor az a feminista mozgalom volt, és hasonló dolgok, úgyhogy ezt nagyon szeretném, ha ők visszahúzódnának. Ez már egy nagy pozitívum. Ez lehetne mondjuk az egyik pozitívum. Igen jó, hát ez egyébként egy kérdés azért mondom archaikusak, mert ez valóban természetes volt 100 évvel ezelőtt, hogy az író politikus is lehet, de hát a

politika valahogy ez egy kialakult egy munkamegosztás, amelyben a politika valóban egy szakmává vált. Az SZDSZ-nek ez valóban egy nagy problémája, hogy számos ember érzi magát azelőtt a választás előtt, például Tamás Gáspár Miklós egyik legnagyobb csillagunk, hogy politikus legyen, vagy pedig végezze a maga tudományát, a filozófiát. Még fiatalabb emberek, ő 41 éves fiatalabb embereknél pedig egyszerűen életút között kell dönteni. Tehát azt, hogy hogy politikai életpályát választok, vagy pedig tudományos életpályát, vagy hasonlót.

[01:20:04](#)

Ezek valóban nagy kérdések, amelyeket mindenkinek döntésre kell valamilyen módon jutni. Én például arra a döntésre jutottam, hogy én nem akarok politikus lenni, és ha az író a személyazonossági igazolványokkal még érvényes, akkor én magam is azon írók közé tartozom, akik visszavonulnak a politizálástól. Tehát ez egy személyi döntés, és hát természetesen hagyomány, szükség van komoly szakemberekre, és úgy látom, hogy azért az SZDSZ-nek vannak komoly szakemberei. Tölgyessy Péter például, akit a televízióban meg lehetett ismerni, azt hiszem egy nagyon felkészült és nagyon kitűnő ember és hát sokan mások is vannak. De hát vissza a forgatókönyvek kérdésére nem tudom. Ami az SZDSZ-t illeti, az ott tényleg a döntő kérdés az amit mondtam az 5%, vagy a 15%. Egyik esetben se kerül kormányra. Nem is ambícionáljuk, de az, hogy egy valóban ütőképes és ahogy mondják a demokráciában a konstruktív ellenzékével jön ahhoz át kell lépni a bűvös 10%-on.

[01:21:06](#)

Kérdező 1: Ha most már forgatókönyvekről volt szó: sokat beszélnek arról, hogy a választások után esetleg egy ilyen nemzeti egységkormánynak, vagy valami, szóval mindenkit magába foglaló kormánynak kellene létrejönnie. És erre van ez a kis program ez a kis ismertető micsoda és én ezt véletlenül elolvastam ismét az újabb kiadását és abból én úgy vettem észre, hogy kimaradt egy mondat, miszerint az SZDSZ az MSZMP-vel vagy utódjával semmiképpen sem lép koalícióra.

[01:21:43](#)

Radnóti Sándor: Kimaradt?

[01:21:44](#)

Kérdező 1: Hát lehet, hogy nem jól néztem végig, de én úgy emlékszem, hogy ez benne volt és hát a második változatban már nincs benne.

[01:21:52](#)

Radnóti Sándor: Hát én itt tartok, hogy nem lépünk koalícióra, nem tudom, Csaba te mit tudsz erről?

[01:21:57](#)

Könczöl Csaba: Én is megragadtam az elsőnél.

[01:22:00](#)

Kérdező 1: Pető Iván azt mondta, hogy attól függ, hogy milyen lesz az utód párt. Ez is a Kis János legutóbbi cikkje, az az izében, a *Heti Világgazdaság*ban, és tovább keresünk ilyet, hogy ne...

Könczöl Csaba: Igen, ezért lepett meg egyébként.

[01:22:08](#)

Radnóti Sándor: Hát jó, hát erre szokták azt mondani, hogy „never say never”, hogy a politikus soha nem mondja azt a szót, hogy soha. De hát én mondhatom, mert én nem vagyok politikus, úgyhogy én azon az állásponton vagyok, hogy soha.

[01:22:24](#)

Kérdező 6: Van-e arra jel, hogy tehát sokan rebesgetik, hogy valami fajta tárgyalási folyamat megindult az SZDSZ és az MDF között, hogy tisztázzák a kérdéseket, vagy valamilyen [...].

[01:22:36](#)

Radnóti Sándor: Én konkrétan nem tudok erről, az eléggé nyilvánvaló, hogy mindenütt helyi szinten nagyon nagy közeledés van. Lényegében az, hogy ki lett MDF-es, és ki lett SZDSZ-es, ez gyakran véletlen. Például nagyon sok helyen az országban az MDF előbb állt fel, mint az SZDSZ. És mindenki, aki ellenzéki érzelmű volt, mindenki, aki elégedetlen volt az boldogan tömörült az MDF-be. Aztán van olyan is, ahol az egyik lobbí az MDF lett, és akkor akkora másik lobbí lett az SZDSZ, szóval sok minden fajta dolog van, de azt látom, hogy mindenütt helyi szinten, vagy nagyon sok helyen helyi szinten nagyon erős a közeledés és ugyanakkor a legfőbb vezető szinten én nem tudok arról, hogy lennének most tárgyalások, de ettől még lehetnek persze.

[01:23:27](#)

Kérdező 1: Csak azt akartam hozzátenni elnézést, hogy pont erről egész frissek az információk, olvastam a *Tallózó*ban. Egyrészt a Zala megyei teljes megállapodást, ahol kiderül, hogy az MDF, a Fidesz és az SZDSZ minden téren maximálisan együttműködik és még valamit...

[01:23:42](#)

Radnóti Sándor: A marxisták, már hogy Marx Gyulát választották meg.

[01:23:45](#)

Kérdező 1: Ja! Szóval tulajdonképpen csak ilyen adatot akarok kiegészíteni amit Sándor mond. Egy csomó helyen kifejezetten együtt vannak, mások pedig az Orbán Viktorral volt egy nagy interjú, ahol ő is erről beszél pontosan, hogy teljesen esetleges, legalábbis vidéki szinten nagyon sok helyen, hogy ki MDF-es és ki SZDSZ-es. És ugye magát is teljesen, illetve Fideszes ő,

magát is teljesen véletlenszerűen tartja az SZDSZ-hez közelebb állónak, tehát azt mondja, hogy nagyon sokan, akik a Fidesz által képviselt szárnyra lépnek, azok ugyanakkor a vidéki megyékben az MDF-hez vannak közel és velük csinálnak közös akciókat rendszeresen.

[01:24:35](#)

Radnóti Sándor: Hát a Fideszesek ezt úgy szokták kifejezni, hogy mi elvált szülők gyermekei vagyunk az MDF-nek és az SZDSZ-nek. Én mindenesetre... első lehetőség volna, ahol MDF támogatással is SZDSZ jelöltet állíthatna ez az V. kerületi választás, ahol már három hónapja megürült a képviselő, mert a... a képviselői hely, mert a volt külügyminiszter elment New York... washingtoni nagykövetnek. És itt az MDF támogatja az SZDSZ jelöltjét, csak éppen nem írják ki a választásokat és úgy látszik, hogy ezt meg akarják venni ezzel az új választást, ez egy fontos kerület. Deák Ferenc volt valaha ennek az V. kerületnek a képviselője, én is ott lakom. Nagyon szeretném, ha a saját jelöltem lenne és mindjárt sok mindent kérhetnék tőle, utcák visszanevezése és hasonló ügyekben. Hát ez például együttműködési...

[01:25:39](#)

Kérdő 1: [...] kezdeményezés amit megszerveztek, és az azt hiszem, hogy az leáll. Igen és ennek nem is lesz várhatóan folytatása, vagy hogyha lesz, akkor az nem országos vezetőség szinten.

[01:25:57](#)

Radnóti Sándor: Holott ez nagyon igen. Holott ez nagyon fontos volna, mert tehát itt úgy látom, hogy az MDF-nek, aminek van egy kiterjedt nagy hálózata az országos vezetés hiánya vagy az eszmék szállításának a hiánya, az azt hiszem nagy bizonytalanságot kelt, eléggé ez a benyomásom.

[01:26:30](#)

Erdélyi Ágnes: A pártoknak az európai kapcsolatai mutathatnak nagy zavarodottságot. Például szociáldemokráciáért többen is harcolhatnak most már, a mostani MSZP is annak tartja magát, előbb-utóbb, vagy már teljesen szociáldemokrata párt, hogy lehet, hogy a szocialista internacionálénak most mind a két párt tagja lesz, nem tudom vagy.

[01:26:50](#)

Radnóti Sándor: Könnyen lehet.

[01:26:53](#)

Erdélyi Ágnes: Az SZDSZ-nek biztos nincs ilyen akarása vagy irányultsága, de mindenesetre a hagyományaiból magának él sokmindent.

[01:27:01](#)

Radnóti Sándor: Igen, hát van egy határozata...

[01:27:04](#)

Erdélyi Ágnes: És ugyanakkor a Francia- és az Olasz Kommunista Párt pedig azért lett most zavarban, hogy tulajdonképpen az úgynevezett szocialista országok közül most egyetlen olyan párt sem marad szinte, akihez tudnak kapcsolódni.

[01:27:17](#)

Radnóti Sándor: Igen, hát a franciát azt kivenném, mert ez egy nagyon piszkosul viselkedő párt volt mindig, de az olasz az valóban, hát az volt az euro szocializmusnak, avagy euro kommunizmusnak a melegágya.

[01:27:33](#)

Kérdező 1: Azt szeretném megkérdezni, hogy végül is itt Szegeden nézve, vagy Szegedről nézve a [...] a demokratikus ellenzéknek a tevékenységét, mi úgy láttuk, hogy '81-ben a [...] volt egy elég erős visszaesés, amit nem tudom, hogy például Pesten hogyan éltek meg.

[01:27:55](#)

Radnóti Sándor: Ugyan így.

Kérdező 1: Erre Szegeden ennek áldásos hatása volt, ugyanis ekkor a demokratikus ellenzék aktivistái szépen kiszálltak évében is, még akkor volt egy ilyen másfél éves sorozat. Amikor a repülő egyetemeket tartottam. Én úgy gondolom, hogy tényleg ilyen helyeken korábban nagyon erős iskolák, egyetemek környékén nagyon erős, szimpatizáns táborban, és ez ezzel alá akarom támasztani azt, amit ő mond. Csak azt nem tudom, hogy vannak-e olyan technikák, amelyekkel mondjuk ezek a... ezek a széles szimpatizáns rétegek mondjuk láthatóvá válnak, vagy hogy van-e erre gondolkodás, hogy?

[01:28:37](#)

Radnóti Sándor: Erre határozottan van egy nagyon nagy igény merül fel most és ezen azok, akik értenek hozzá, azok sokat gondolkodnak erről és teszik, amit tudnak. Szóval van egy, van most egy ilyen választási stáb állt fel és hosszú előadást tartottak nekünk arról, hogy hány ilyen különböző vezérkar lesz, úgyhogy ez most elkezdték és remélem elméletileg profi módon is fogják csinálni. Igen, most ahogy eszembe jutott, hogy hát Rékasi Jancsi volt a szegedi megbízott ugye? Te azt hitted te hoztad mindig a beszélőket meg. És akkor is osztottad szét. A mi emberünk Szegeden.

[01:29:21](#)

Rékasi János: A régi szép idők.

[01:29:28](#)

Radnóti Sándor: Na, hát azt hiszem, hogy ha több kérdés nincsen...

Erdélyi Ágnes: Hát, ha nincs, akkor nagyon köszönjük a beszélgetést.

Radnóti Sándor: Én is köszönöm.

[felvétel vége]